

İNSANİ YARDIMDA YENİ DÜZENE DOĞRU

Sueda Nur Çokadar

İNSAMER

İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Çokadar, Sueda Nur. "İnsani Yardımda Yeni Düzene Doğru". İNSAMER 03.03.2021.

 Analiz

Devletlerin olduğu kadar toplumların ve kurumların dönüşmesi de kaçınılmazdır. Günümüz dünyası hızla kapsamlı dönüşümlere sahne olurken tüm bu gelişmelerin uluslararası insani yardım sektöründe ve uluslararası sivil toplum vizyonunda nasıl sonuçlar doğuracağı konusu da önemli bir sorunsaldır.

Bu mevzuyu ele alırken insani yardım sektöründeki aktörleri "yerleşik" ve "yükselen" aktörler olmak üzere iki grupta toplamak mümkündür. Yerleşik aktörler; Birleşmiş Milletler (BM), Kızılay, Kızıllaç gibi uluslararası devlet dışı kuruluşlar, kalkınma ajansları gibi resmî ve finansman gücü olan kurumlardır. Yükselen kategorisi ise daha çok yerel, ulusal ve uluslararası sivil yardım kuruluşlarını içermektedir.

Her iki kategorideki insani yardım aktörleri kısa vadede; savaş, afet ve kronik insani krizlerin yaşandığı bölgelere acil müdahalelerde

bulunurken, uzun vadede ise "yoksulluğu sona erdirmek, gezegeni korumak ve tüm insanların müreffeh bir şekilde barış içinde yaşamasına katkıda bulunmak" gibi daha kalıcı etkiler oluşturmayı hedeflemektedirler.

Fakat son yıllarda yaşanan insani krizlerin boyutları öylesine büyümüş ve değişmiştir ki, geleneksel kurumların geleneksel anlayış ve yöntemleri ile mücadele, tek başına yetersiz kalmaya başlamıştır. Uzun vadeli kalıcı sonuçlar elde etmek şöyle dursun, insani yardım sektörü acil müdahalede dahi ihtiyaçlara cevap veremez hâle gelmiştir.

Bu durumun temel nedenleri, insani krizlerin değişen doğasında aranmalıdır. Eskiden çatışmalar genellikle devlet-devlet ya da örgüt-devlet düzleminde yaşanırken, günümüzdeki krizlerin önemli bir bölümü siyasi istikrarsızlık ve ekonomik bunalımlara tepki olarak çoğunlukla sivil aktörlerce çıkarılmaktadır.

İNSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

İklim değişikliğine bağlı afetler, ekonomik krizler, göç, sınır aşan terör tehditleri, salgın hastalıklar ve ayrımcılık gibi nedenlerden doğan sosyoekonomik sorunlar, günümüzdeki insani krizlerin yapısını da dönüştürmüştür. Suriye savaşında olduğu gibi, bir ülkede yaşanan yerel bir kriz, değişip dönüşerek uluslararası bir boyut kazanmakta ve binlerce kilometre uzaklıktaki bir başka ülkede “yabancı düşmanlığı” krizi olarak patlak verebilmekte, bu ikincisi de başka toplumsal sorunları tetikleyebilmektedir.

Yaklaşık son 30 yıldır dünya gündemini meşgul eden insani dramlar neredeyse hep aynıdır. İnsani yardım sektörü fonlarını artırmayı başarıyor ve ulaştığı insan sayısı fazlalaşıyor olsa da sorunların çözümü her geçen gün biraz daha zorlaşmaktadır. Dünyada günümüz itibarıyla acil yardım ihtiyacı içinde olan insan sayısının yaklaşık 235 milyon olduğu hesaplanmaktadır. Bu da her 33 kişiden 1'inin insani yardıma ve korunmaya ihtiyacı olduğu anlamına gelmektedir. Oysa bu rakam 2020 yılında 45 kişide 1 olarak hesaplanmıştır.

Toplumların zaten var olan kırılganlıkları Covid-19 salgınıyla birlikte daha da artmıştır. Bu kırılganlıklar orta ve uzun vadede şiddet, yoksulluk, eşitsizlik, yerinden edilme, çevresel ve politik bozulma gibi olumsuz sonuçlara yol açtığı için dirençli toplumların inşa edilmesi vizyonunu yeniden hatırlatmaktadır.

Yardıma en fazla ihtiyaç duyulan yerler düşük gelirli, kronik ya da akut krizler yaşanan kırılgan bölgelerdir. Kırılgan toplumlara yönelik yardımların büyük çoğunluğu; yerinden edilmiş insanların acil ihtiyaçları, gıda güvenliği ve sağlık destek programları için kullanılmaktadır. İnsani yardım sistemi akut krizler için fayda sağlasa da kronik sorunlar için aynı şey geçerli değildir; yani kronikleşmiş yoksulluk, toplumsal çatışma, yüklü maddi ve aynı yardımlarla çözülemeyecek kadar karmaşıktır ve kaynakların doğru kullanılmasına çok daha fazla ihtiyaç vardır. Bu minvalde tek seferlik çözümler dışında kalıcı çözümler üretilmesinin zorunlu olduğunu söylemek gerekmektedir.

Örneğin; gıda güvensizliğini azaltmak için gerçekleştirilen operasyonlarda insanlar açlıktan

kurtarılsa da bir sonraki gıda krizine karşı koruma sağlanamamaktadır. Gıda krizine yol açan iklim değişikliğine bağlı kuraklık, sel ya da yoksulluk, yanlış sosyal politikalar, tarımsal eğitimin eksik kalması, toplumsal çatışmalar ve benzeri sorunlar çözülmediği müddetçe kronik gıda krizleri sürmektedir. Böylece insani yardımın kalkınma için kullanabileceği fonlar da bir şekilde yardım projelerinde tüketilmektedir. Bunun önüne geçilebilmesi, ancak bazı tedbirlerin ve yapısal değişikliklerin ardından mümkün görünmektedir. Bu alanda farklı yapısal değişiklik ihtiyaçları bulunsa da iki önemli konudaki değişim tartışmaları dikkat çekmektedir:

- Yerel kurumların görünürlüğünün artırılması
- Yardımların yöntemlerinde değişiklik yapılması

Bu minvalde 2016 yılında İstanbul'da düzenlenen ve ilk İnsani Zirve olma özelliği taşıyan Dünya İnsani Zirvesi, bu değişiklik arayışları konusunda önemli kilometre taşlarından biri olmuştur. Zirvede, insani yardım sisteminin ortak hedefleri yeniden hatırlatılmış ve değişiklik için atılması gereken adımlar şöyle sıralanmıştır:

- Çatışmaları önlemek ve sona erdirmek için siyasi liderlik
- İnsan güvenliğini sağlamak
- Hiçbir insanı geride bırakmamak, ayrımcılık yapmamak
- İnsanların yardıma muhtaç olmalarının önlenmesi için çalışmak
- İnsanlığa yatırım yapmak

Yerel Kurumların Güçlendirilmesi

Yerel aktörlerin önemi 1991 yılında alınan BM kararlarında (46/182) kabul edilmiş olsa da Afet Yardımında Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Hareketi ve “Sivil Toplum Kuruluşları (STK) için Davranış Kuralları” (1994), “İyi İnsani Bağış için İlkeler” (2007) gibi belgeler, uygulamada yerel aktörlerin yeterince yer almadığını göstermiştir.

İnsani yardımın daha verimli hâle getirilmesi için yerel aktörlerin daha etkin olması gerektiği ve bu alandaki eşitsizliklerin giderilmesi çağruları bir süredir gündemde yer almaktadır. Bilindiği üzere insani yardım sektörünün lokomotif rolünü oynayan uluslararası ve Batılı büyük kurumlar, resmî kuruluşlarla iş birliği hâlinde stratejik ortaklıkları sürdürse de krizlere ilk tepki veren ve yardım elini uzatanlar sahadaki yerel kurumlardır. İnsani operasyonlardaki hayati rollerine karşın, uluslararası kalkınma projelerinde potansiyel olarak yeterli ilgiyi görmeyen bu yerel aktörler, uluslararası insani yardım fonlarının yalnızca %0,2'sini almaktadır.

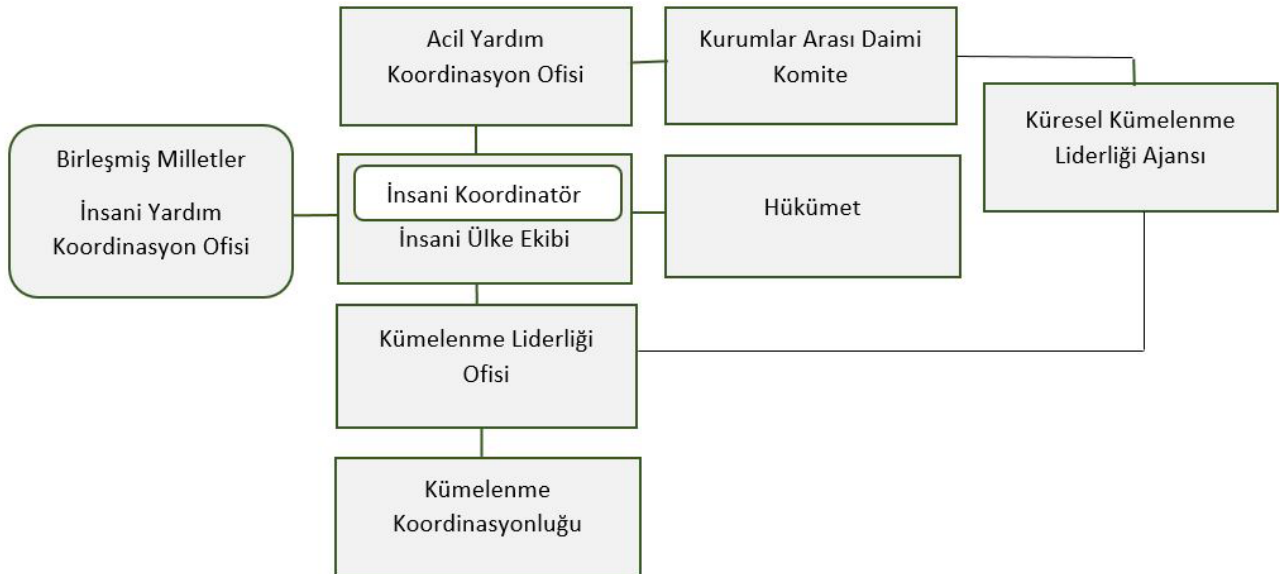
Yardımların ulaştırılmasında uluslararası kuruluşların personel, ulaşım ve teknik ihtiyaçları için harcadıkları miktar düşünüldüğünde, yerel kurumların yardım dağıtıcısı olarak sahada daha fazla rol oynaması çok daha makul bir seçenek olarak görülmektedir.

Bağışçı devlet sayısının artması kaynakların artması açısından olumlu bir gelişmedir; ancak bu durum sivil toplum kuruluşları üzerindeki baskının da artmasına sebep olmaktadır. Bazı siyasi müdahalelerle sivil toplumun hareket alanı daraltılmaktadır. Kimi zaman finansal yetersizliklerden kaynaklı küçülmeler yaşanırken kimi zaman da yasal ve politik engeller oluşturulmaktadır. Bu nedenle yerel aktörlerin sahadada daha etkin bir rol oynayabilmeleri için yedi boyutta güçlendirilmeleri ihtiyacı tespit edilmiştir:

1. Finansman
2. Ortaklık
3. Kapasite
4. Katılım
5. Koordinasyon
6. Görünürlük
7. Politika

Krizlerin giderilmesinde *koordinasyon* ve *kapasite*, daha az hasarın yaşanması için *kriz öncesi önlem gücü*, krizlerin sonlandırılması için *toplumsal mutabakat oluşturabilme* kabiliyeti gibi unsurlar, insani yardım sektörünün zayıf olduğu ve güçlendirmesi gereken başlıklardır. Krizlerle mücadelede olması gereken bu manevra kabiliyeti için en önemli ihtiyaç, doğru analiz yapabilecek kadar bilgi sahibi olmaktan geçmektedir. Bunun yöntemlerinden birinin de “kümelenme” biçimi insani yardım sektörü inşa etmek olabileceği öngörülmektedir.

Kümelenme tarzı sistemde yerel kurumlar ulusal kurumlarla; ulusal kurumlar da uluslararası kurumlarla diyalog hâlinindedir. Genişleyen ve birbirlerine bağlı çemberi andıran bu sistemde, her bir kurum sahip olduğu bilgi ve donanımı kullanma fırsatı bulmaktadır. Böylece yerel ihtiyaçların tam anlaşılabilmesi sorununun da büyük ölçüde önüne geçilmesi mümkün olabilmektedir.

Şu an var olan sistemde uluslararası örgütler, yerel ya da ulusal STK'ları bir nevi taşıyon olarak kullanmakta ve yardımlar konusunda onlara ciddi bir inisiyatif vermekten kaçınılmaktadır. Oysa bağımsız kurumlar olarak desteklenmeleri hâlinde yerel ve ulusal STK'lar, kendi halklarının öncelikli ve acil ihtiyaçlarını tespit etmede çok daha başarılı çalışmalar yapabilirler.

Bu noktada uluslararası yardım kuruluşlarına düşen temel vazifelerden ilki, yapısal olarak gelişmeleri için yerel STK'ları desteklemek, bunun için eğitim programları sağlamak, ilkelere dayalı uygulamaların pratiklerini geliştirmek, ardından da eylemsel arenada yetki alanlarını bölüşmektir.

Yeni Finansman Yöntemleri

Daha fazla yardım en iyi çözüm müdür? Finans kaynaklarının artırılması insani yardım sektörü açısından elbette önemli bir ihtiyaçtır ancak bu kaynakların etkili ve verimli kullanılması konusu en önemli tartışmalardan biridir. Covid-19 salgınıyla birlikte insan sirkülasyonunun azalması ve bunun yerine iletişimin, para ve kaynak gönderiminin teknolojik imkânlar aracılığıyla yapılması, insani yardım sektöründe de yardımların ulaştırılması için insan gücünün ne kadar gerekli olduğu tartışmalarını yeniden gündeme getirmiştir. Havaleler aracılığıyla yardım ulaştırabiliyor olmak, finans konusunda yerele öncelik tanımak için yapılan çalışmalar adına ümit verici olmuştur.

Finans sağlama yöntemleri yanı sıra finans kullanımlarının da sorgulanması gerekmektedir. Yardımların çoğunu aynı, bir kısmını da nakdi olarak kullanan insani yardım sektörü, bu konuda ciddi bir sorgulama içerisindedir. 2019'daki tüm insani yardımların yalnızca %18'i yani 5,6 milyar doları nakit olarak yapılmıştır. Bu da kalan %80'lik kısmın aynı olarak dağıtıldığını yani yardım malzemelerinin satın alınıp dağıtıldığını göstermektedir. Bu

anlamda aynı yardımların insani kalkınmışlığı sağlamada ne derece temel bir araç olduğu konusu da ciddi olarak tartışılmaktadır.

Acil insani yardım müdahalelerinde mağdur olan kişilere gıda, yakacak, barınma, giyecek temin edilmesi ilk adım olarak yapılması gereken iştir. Fakat yukarıda da bahsedildiği üzere, günümüzde krizlerin doğası ve süresi değişip uzadığından, bu standart yardım anlayışında ısrar edilmesi, sektörün "insanların yardıma muhtaç olmaktan kurtarılması" hedefine ulaşması şöyle dursun, giderek uzaklaşmasına sebep olmaktadır. Kaynakların büyük bir kısmının acil yardımlara odaklanılarak uzun vadeli yatırımlara ayrılmaması, küresel yoksulluk riskini sürekli gündemde tutmaktadır. Zira yardım fonlarının %94'ü ağırlıklı olarak hâlâ gıda, barınma, sağlık malzemesi gibi aynı yardımlara aktarılmaktadır.

İnsani yardıma muhtaç beş Ortadoğu ülkesinde yapılan bir anket çalışmasına göre, insani yardım alan kişiler aldıkları yardımın kendi ihtiyaçlarına uygun olmadığını, öyle ki ihtiyaçlarını karşılayabilmek için gelen yardımları satmak zorunda kaldıklarını söylemiştir. Yardım alan kişilerin neredeyse %80'i aynı yardım yerine nakdi yardım olmayı tercih ettiğini belirtmektedir.

Ekonomistlerin %84'ü, nakdi yardımların aynı yardımlara nazaran kişilerin refahını arttırmada daha etkili olacağını söylemektedir.

Bunun yanı sıra, acil insani yardımın ötesine geçerek aynı yardımların karşılayamayacağı bazı hizmetlerin de öncelenmesi gerekmektedir. Normalde hükümetler tarafından sağlanması gereken ancak bir şekilde bu imkânlardan mahrum bırakılan insanların

kaliteli bir eğitim ve düzgün bir sağlık hizmetine kavuşturulması da yardım kuruluşlarının önceliklerden biri olmalıdır.

Kuraklık yaşanan bir beldede insanları açlıktan kurtarmak için her yıl gıda göndermek yerine; tarımsal üretimi teşvik edecek uzun vadeli

*Gelecekteki
insani sorunların
ve krizlerin
siyasileşmesi,
bir şekilde insani
yardım aktörlerinin
ittifaklar kurmasını
kolaylaştıracaktır.*

yatırımlar yapmak veya mesleki eğitimler ve küçük sermaye destekleri vererek uzun vadeli sonuçlar almak çok daha önemlidir. İnsani kalkınmışlık ve kırılmalıyla mücadele için daha fazla fona ihtiyaç olduğu aşıkârdır ama yapısal değişiklikler olmaksızın bu fon artışının beklenen faydayı sağlaması pek mümkün olmayacaktır. Bu nedenle tartışmaya açılması gereken konulardan biri de nakdi yardımlarla beraber yerel güçlerin insani kalkınmışlık süreçlerine adil biçimde katılımlarının sağlanması meselesi olmalıdır.

Gelecekteki insani sorunların ve krizlerin büyük bölümü siyasi dengesizlikler, yeni milliyetçilik dalgaları, iklim değişikliğine bağlı doğal afetler, insani krizlerin siyasileşmesi,

koronavirüs benzeri yeni salgın hastalıklar ve zorunlu büyük göçlerden dolayı yaşanacaktır. Krizlerin siyasileşmesi, bir şekilde insani yardım aktörlerinin ittifaklar kurmasını kolaylaştıracaktır.

Hâlihazırda insani yardım sektöründe kuzey ülkelerinin belirgin rolüne karşın, 1970'lerden itibaren hayali olarak kurulan güney-güney ittifakı çerçevesinde yeni çözüm arayışları tartışılmaktadır. İdeal birliktelik olarak tanımlanabilecek kuzey-güney ittifakının gerçekleşmesi için her iki yarı küredeki kurumların vizyoner bir değişime gitmesi kaçınılmazdır. Bu arayışların başlamış olması, insani yardım sektörü ve ondan yararlanacak milyonlarca ihtiyaç sahibi için umut vericidir.

Kaynakça

IARAN, (2020). *Future of Financial Assistance: An Outlook to 2030*.

_____, (2020). *The Future of Aid INGOs in 2030*.

Kıvılcım, İlge, "Zirve Gündemi ve Sonuçlar", İktisadi Kalkınma Vakfı, https://www.ikv.org.tr/ikv.asp?ust_id=2049&id=1437

OECD, (2020). *States of Fragility 2020*, Paris: OECD Publishing.

Roepstorff, Kristina, (2019). "A Call for Critical Reflection on The Localisation Agenda in Humanitarian Action". *Third World Quarterly*.

Roepstorff, Kristina, (May 2020). *Localisation and Shrinking Civic Space: Tying Up The Loose Ends*, CHA.

Tholstrup, Sophie, (2020). "Allowing cash programming to be truly transformative". *The New Humanitarian*.

Tipper, John, (January 2015). *Engaging with clusters: Empowering and learning from local organisations*, HPN.

Bakır, Zülfiye Zeynep, (Eylül 2016). *Küresel İnsani Yardım Sistemi ve Değişim İhtiyacı*, İNSAMER.

OCHA, *Global Humanitarian Overview 2020*, Genava, 2020.

K. Van Brabant, K. and S. Patel, "Localisation in Practice". *Emerging Indicators & Practical Implications*, Global Mentoring Initiative, 2018.

Empowering Families, <http://www.power-of-financial-aid.org/families/>